

Ivana Vidović Bolt

Dariusz Nowacki

Orkestru

iza leđa

antologija

poljske

kratke priče

Naklada MD

Zagreb 2001

IVANA VIDOVIĆ BOLT
DARIUSZ NOWACKI

Slavnom orkestru iza leđa

Predstaviti hrvatskom čitatelju suvremenu poljsku proznu scenu, i to onu kratke forme, sa sviješću da se promocija upravo te književnosti u nas do danas potpuno nepravedno zao-bilazila, istodobno je težak zadatak i sladak izazov.

Poljska je književnost književnost kontinuiteta koja na stranice svoje povijesti marljivo ispisuje dobitnike *Nobelove nagrade* (Reymont, Sienkiewicz, Miłosz, Szymborska) dok se mi u svojim knjižnicama možemo pohvaliti jedva jednom poli-com njihovih naslova. Stoga je zamisao o *Antologiji poljske kratke priče* obradovala sve koji vole ovu književnost, ali i one koji – nedovoljno upućeni u njezine tokove – s nestrpljenjem očekuju vidjeti što se dogodilo *tamo* gdje se ipak puno toga promijenilo u zadnjem desetljeću.

Nakon prethodne, izuzetno vrijedne *Antologije poljske pripovijetke* (Z. Malić, 1984.), koja je prikazala književna dostignuća ove forme s početka sad već prošloga stoljeća, ovu su *Antologiju* u većoj mjeri odredila dva kriterija: osnovni je bio izbor suvremenih pisaca mlade i najmlađe generacije, dakle pisaca rođenih nakon 1960. (uz izvjesna odstupanja), iako bi možda više odgovaralo istini da ih s obzirom na dob i stvaralaštvo nazovemo piscima srednje i mlađe generacije. Drugi je važan kriterij bio predstaviti isključivo kratku priču pa smo stoga odu-stali od izbora fragmenata romana. Ispunjenje tih dvaju kriteri-ja, iako naizgled jednostavnih, pokazalo se nimalo lakim za-datkom. Gdje su se zapravo krile poteškoće?

Izabrali priče koje će na najvjerodostojniji način prikaza-ti suvremenu poljsku književnost zadnjega desetljeća 20. st., danas, samo nekoliko mjeseci nakon njegova završetka, korak je koji nam je zadao poprilične teškoće i dvojbe. Naime, termin

svremena priča može se, dakako, shvatiti višeznačno, ali prvenstveno, s obzirom na značenje riječi *svremeno* – označava ono što još traje, nije završilo, ali se naslućuje kraj, prestanak, odlazak... Svjesni toga pristajemo na rizik, za koji upravo *svremenost* ostavlja prostora jer ne dopušta provjeru, nema vremenskoga prostora za valorizaciju koju će kasnije, s nužnim odmakom, provesti vrijeme, čitatelji i kritika.

U knjizi se tako pojavljuju autori koji su se na književnoj pozornici pojavili uglavnom nakon 1989, nakon političkoga prijeloma u Poljskoj. pisci koji se pojavljuju na stranicama antologije *Orkestru iza leđa*, uglavnom su, autori jedne, dviju ili triju knjiga, odnosno autori čija je spisateljska karijera tek započela i u svakom se pogledu još vrednuje, ali i oni koji su se dokazali na početku prošloga desetljeća, ili čak i nešto ranije. Riječ je o neosporno kvalitetnim piscima tadašnje “generacije tridesetogodišnjaka” poput Stasiuka (koji je unatoč svojoj kontroverznosti i osebnosti uspio fokusirati pozornost čitatelja i kritike na svoja prozna djela, a ne samo na biografiju), Goerke (koja je izabrala novatorsku formu, blisku postmodernizmu pa, iako u inozemstvu, ostala vjerna svom jeziku i duhu), Tokarczuk (koja se potvrdila svojom mitografskom prozom), čija su prozna ostvarenja očito položila sve testove zahtjevne kritike i čitateljstva. Potvrđuju to i brojni prijevodi na strane jezike.

S obzirom na predstavljenu nisku pisaca (potvrđenih i nepotvrđenih, vremenski i kritički valoriziranih i nevaloriziranih), *Orkestrom iza leđa* željeli smo odmaknuti zastor s poljske prozne pozornice i pokazati ono što na njoj nastaje kao odraz stvaralačkoga nagona. Kad bismo, pak, htjeli pokazati što tamo zapravo jest u ovom trenutku, izbor bi sigurno bio skromniji, ograničen na tek nekoliko (već spomenutih pisaca) koji su snažnije označili svoje postojanje i djelovanje i o čijoj bi budućnosti kao pisaca bilo lakše suditi.

Pojedini su autori u ovoj antologiji zastupljeni s više priča, što nije slučajan izbor već želja da se predstavi i stanovište današnje književne kritike u Poljskoj.

Prihvatimo li stav da se književnost i zbilja (zar književnost to ipak djelomično uvijek nije?) prepleću, bilo bi za očekivati da će, s promjenama koje donose devedesete i postupnom izmjenom načina života, kratka priča, u manjoj ili većoj mjeri, zamijeniti duge izražajne forme. Ipak, to se nije dogodilo. Upravo nam je i to u izvjesnoj mjeri otežalo izbor. Naime, omiljena književna vrsta suvremenih poljskih prozaista ipak je roman. U Poljskoj pisac romanom na sebe svraća pozornost i njime pridobiva simpatije čitatelja a sebi osigurava status prihvaćenoga pisca. Priča, naprotiv, kao da je zanemareni, a katkad čak i drugorazredni oblik izražavanja. Ne čudi stoga da među piscima rođenim nakon 1960, osim doslovno nekoliko njih, nema deklariranih autora kratke priče koji su se usavršili upravo u toj narativnoj formi. Iako predstavnici mlađe i najmlađe generacije poljskih pisaca naizgled povezuju ili bolje rečeno prepleću pisanje romana s pisanjem priča, oni se i dalje čvrsto drže romana. Napisati roman – kvalitetan, odličan, po mogućnosti takav koji će biti nominiran za jednu od nagrada (posebice nagradu NIKE) – u Poljskoj je danas stvar prestiža. Naglašavamo, pri tome, da roman ni u kom slučaju ne ugrožava status poezije koja je i dalje na svom pijedestalu, na izvjestan način, neovisna o proznim izražajima.

Potrebno je svakako naglasiti da prijelomna 1989. nije donijela nikakve prijelomne posljedice u književnosti. Promjene su, dakako, vidljive, ali ne u mjeri u kojoj se to moglo očekivati. Književnost se ovaj put na neki način oglušila na zbivanja oko sebe i pokazala da slijedi svoja pravila. Samo se na trenutak činilo da će devedesete godine biti desetljeće mladih, desetljeće prevrata, erupcije slobode i konačno ostvarenje toliko željene demokracije. Nikakav književni prevrat nije se dogodio vjerojatno stoga što je ojačao autoritet pisaca starije generacije – do-

godio se lagani prijelaz, lišen idejnih napetosti, od književnosti koja je nastajala u godinama Narodne Poljske (PRL) prema književnosti “nove” Poljske. Književne vrste i stvaralački modeli koji su se javili u desetom desetljeću imaju snažno uporište u proznom iskustvu koje se proteže najmanje od šezdesetih godina. Nastavljaju se sve najvažnije tendencije: struja tradicionalne proze, najbliža klasičnom realizmu i struja novatorske, eksperimentalne proze koja dijeli iskustva neoavangarde te, napokon, struja postmodernističke proze.

Književna kritika najnovijoj poljskoj prozi najčešće pri govora zbog eskapizma, odnosno toga što čitatelj današnjih poljskih romana i priča može saznati vrlo malo o sebi i svijetu u kojemu živi. Ta se primjedba čini opravdanom ako kritičari misle na postulat koji nalaže izraziti zajednička iskustva (iako se priče Stasiuka i Kowalewske mogu povezivati s realističkim nastojanjima). Poljska se proza nakon 1989. u znatnoj mjeri “privatizirala”: sadržaji koji se odnose na društvenu stvarnost zamijenjeni su komornijim i istodobno univerzalnim. Druga je značajka proze devedesetih godina sklonost metaforizaciji i aluzivnosti narativnoga iskaza. Osobito se mladi pisci, koji posljednjih godina ulaze u književnost, rado služe metaforom (Sieprawski). Aluzivnost na priče u kojima veliku ulogu imaju neka druga djela, davno pročitana, vidljiva je kod Kuczoka. Ta je aluzivnost vidljiv znak literarnosti. Poljska proza devedesetih glasno ističe svoju autonomiju – i za razliku od ranije – neovisnost o drugim javnim diskursima.

Ističemo i jednu od najvažnijih osobina suvremene poljske književnosti, a to je geografski necentralizirano stvaralaštvo. Naime, poljska književnost devedesetih uglavnom NE nastaje u velikim poljskim gradovima (Varšava, Krakov, Poznanj) nego u manjim sredinama odakle pisci potječu ili su se tamo nastanili napustivši gradsku vrevu (Stasiuk, Tokarczuk). Neki od autora trenutno žive u inozemstvu ili su dulje vrijeme ondje boravili (Goerke). Naši autori ne pripadaju ni jednom užem, strogo defi-

niranom krugu, oni su prije svega individualci povezani časopisima u kojima objavljuju i izdavačkim kućama.

A najizraženija osobina poljske proze jest raznolikost: estetska raznolikost, mnoštvo stilova i konvencija. Jednako kao što se poljska proza ne može jednoznačno definirati jer je odlikuju pluralizam stilova i vrsta, različitost tema i tehnika pisanja, tako se ni priče uvrštene u ovu antologiju ne mogu svesti pod zajednički nazivnik: one su i vulgarne i pristojne, i mitografske i realne – i upravo takve – prave poljske kratke priče 90-ih.

Otvorenost prema estetskom pluralizmu, vidljiva s obzirom na izbor priča, odanost načelu *variété* naša je promišljena odluka. Nije nam namjera izabrati ono neosporno najbolje u najnovijoj, još svježoj književnosti, predodređivati tendencije vodećih pisaca, utvrđivati neke buduće dominantne pravce. O tome će presuditi povjesničari književnosti, kritika i, svakako, čitatelji. Poklanjamo vam, umjesto toga, antologiju *Orkestru iza leđa*, kojoj, nadamo se, nećete okrenuti leđa već ćete se rado vraćati dvadeset jednom piscu i pričama za koje vjerujemo da su autentičan prikaz živosti poljske književne scene zadnjega desetljeća prošloga stoljeća.